

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Рада молодих учених та спеціалістів

І С Т О Р І О Г Р А Ф І Я

Матеріали Сімнадцятої наукової конференції
викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

Одеса
2022

УДК 300.3+301+930.1; 911.3 (477.74).

Історіосфера. Матеріали Сімнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. — Одеса : Ун-т Ушинського, 8–9 квітня 2022 р. — 93 с.

*Рекомендовано до друку
рішенням Вченої ради
Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

Протокол № 8 від 24 березня 2022 р.

ISBN 966-7965-01-5

© Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

Позиція авторів може не співпадати з думкою редакційної колегії.

Відповідальний редактор —
д. філос. н., проф. **Ю. А. Добролюбська**

Редакційна колегія:

- д. філос. н., проф. **Є. Р. Борінштейн** (Ун-т Ушинського);
д. іст. н., проф. **А. О. Добролюбський** (Ун-т Ушинського);
д. іст. н., проф. **С. В. Іванова** (Інститут археології НАН України);
д. іст. н., доц. **А. В. Красножон** (Ун-т Ушинського);
к. іст. н., доц. **О. Є. Ліхачова** (Ун-т Ушинського);
д. філос. н., доц. **В. В. Окорокова** (Ун-т Ушинського);
д. іст. н., проф. **В. А. Савченко** (Ун-т Ушинського);
д. філос. н., доц. **З. М. Атаманюк** (Ун-т Ушинського);
к. іст. н., доц. **О. М. Присяжнюк** (Ун-т Ушинського).

ських досягнень та культури. Незважаючи на занепад, Королівська академія португальської історії стала важливою віхою в історії країни і дозволяє краще проаналізувати португальський культурний рух XVIII століття.

1. Касаткина Н. М. Об охране памятников истории и культуры в Португалии. Правовая охрана памятников истории и культуры в зарубежных странах. Москва : РАН ИНИОН, 2005. С. 105–118.
2. Сарайва Ж. Э. История Португалии. Москва : Весь мир, 2007. 384 с.
3. Mota I. F. da. A Academia Real da História. Os intelectuais, o poder cultural e o poder monárquico no séc. XVIII, Coimbra: Minerva Coimbra, 2003. 382 p.
4. Reis F. Efemérides em Portugal — Origem da Academia Real da História Portuguesa (1717). Faculdade de Letras da Universidade de Lisboa. Métodos em História. 2016 / 2017. 21 p.

Гриценко Є. Д.

Влада османських султанів за доби Жіночого султанату — «криза правління»

Заснування Османської держави в XIII столітті призвело до досить активного розвитку турків-османів. Вони почали активно розширювати свої території, що в свою чергу призвело до високого рівня культурного розвитку. Держава Османів досягла свого апогею в середині XVI століття при султані Сулеймані I Пишному. Основною рушійною силою для такого інтенсивного розвитку була ідея османів претендувати на роль лідера всіх мусульман, незалежно від їх національності, і протистояти християнській Європі у боротьбі за гегемонію над усім світом [3, с. 35]. Основною причиною, що призвела Османську імперію до занепаду, була втрата султанами своєї могутності і верховенства влади над усією імперією.

Абсолютна влада султанів, починаючи зі смерті султана Сулеймана I, і аж до кінця XVII століття починає втрачати свою силу, що зумовлено сильним впливом на неї різних факторів: поради матерів, наложниць султанів та їх втручання в державні справи. Також ще однією не менш важливою причиною, яка вдарила по інституту султанської влади, було «регентство» при неповнолітніх султанах.

Взагалі, як такої традиції регентства, а тим більше інституту влади в Османській імперії не допускалось, хоч султан і був неповнолітнім, притому він мав право чинити справи на свій лад і розсуд. Лише в його руках залишалась вся повнота влади, але, як показує практика, це було не так [2]. Але, звісно, все не вічне... Навіть влада султана поступово втрачає свій вплив, що призводить до змін апарату державної влади Османської імперії.

Після смерті Сулеймана на престол зійшов його син — Селім II, в народі прозваний П'яниця із-за свого тяжіння до спиртних напоїв. За правління цього султана якраз і починається поступовий занепад Османської імперії. Він був недалекоглядним султаном, полюбляв розваги та полювання, а управління державою переклав на плечі Великого візира Соколу Мехмед-паші [5, с. 372]. Саме з цього часу султани починають передавати все більше своїх повноважень візірам. Приклад батька наслідував син Селіма II — Мурад III. Він, у свою чергу, фактично передав значну частину повноважень своїм фаворитам та матері Нурбану-султан. Але йому пощастило, так як в той час у нього на службі були талановиті військові і політики, які заробили йому славу кров'ю і потом [5, с. 364].

У записках посла Речі Посполитої до Османської імперії князя Кшиштофа Збараського, який перебував там у 1622–1624 роках, є такий запис про османських султанів. Він пише, що нинішні султани після султана Сулеймана і до нинішнього часу (мабуть, мається на увазі перша половина XVII століття) були зніжені і ліниві, а особливо Мехмед і Ахмед, які милувалися своєю величчю, але не цікавились, яким шляхом вони досягли тієї величі [1, с. 152]. Якщо поглибитись в вивчення біографії цих двох султанів, то можна знайти свідчення, що вони були гаремними султанами, тобто весь час проводили в гаремі та розважались зі своїми наложницями. Даючи змогу візірам накопичувати свої статки, грабунком державної скарбниці та великими хабарами. Що в свою чергу призвело до поширення в країні корупції.

Мехмед III в 1595 році зі вступом на престол гучно відсвяткував свій прихід до влади тим, що наказав стратити своїх 19 братів, по-

казавши свою жорстокість. Але його влада недовго тривала, її приборкала його мати Софіє-султан, яка, управляючи сином, управляла державою. Його правління не було блискавичним, тому що після поразки у війні країну охопило велике повстання, що майже призвело до анархії в країні, на відміну від попередніх султанів, при яких хоча би були талановиті військові [5, с. 362–363]. Але з цим повстанням було все не так просто: в ньому були задіяні державні діячі, які приймали не менш важливу участь. Основними причинами їх невдоволення була поразка у війні, особи, наближені до султана, і дуже низьке жалування. Султан був вимушений стратити візирів, які не подобались бунтівникам, підвищити жалування та надати прощення особистих провин, саме від цього часу почала слабнути сила султанських наказів і шанування посадових осіб [1, с. 152–153].

Ахмед I — син Мехмеда III, вступивши на престол, порушив основний закон Османської імперії, який дозволяв вбити своїх братів, лишивши в живих свого брата Мустафу. Є здогади, що цьому посприяла саме Кьосем-султан [6]. Правління султана Ахмеда було так званим «затишшям перед бурєю». Йому вдалося на час його правління відновити порядок в провінціях. Він сприяв поширенню благодійних фондів, допоміг оздобити основні святині ісламу, а саме Мекку, також побудував «Блакитну мечеть» в Стамбулі, але звісно програв Австрійську війну, розпочату його батьком [5, с. 353–354].

Будучи при смерті, султан Ахмед I вирішує змінити порядок наслідування престолу: тепер престол мав переходити не від батька до сина, а до старшого і мудрішого в правлячій династії чоловіка [6]. Звісно, такий наказ повелителя дуже сильно спантеличив візирів, але їм допомогла прийти до тями найулюбленіша фаворитка і дружина Ахмеда I — Кьосем. Вона, шляхом хабарів та підкупів, домовилась з візирами, щоб наступним султаном став його брат — Мустафа I. Перед цим вона взяла слово з Халіме-султан — матері Мустафи I, що вона не буде чіпати її дітей [6]. Якщо вірити джерелам, то султан Мустафа був божевільним, оскільки він довго сидів у замкнених кімнатах палацу, у нього почали з'являтися проблеми з психікою. Правив він недовго, приблизно три місяці, так як не розумівся ні в

військових, ні в політичних справах країни. Замість нього країною управляла його мати — Халіме-султан [1, с. 135]. Під час військового перевороту його було позбавлено влади і знов зачинено в упокоях палацу, а престол посів старший син Ахмеда I — Осман II [4, с. 77].

Ставши султаном, Осман II вирішує, що йому треба заручитися підтримкою військових. В 1620 році він відправляється в похід, але перед походом страчує свого брата Мехмеда, побоюючись чергового перевороту [6]. Але щось пішло не так в задумах султана Османа II і він зазнає поразки під Хотиним у 1621 році. Султан із невдоволеним військом повертається до Стамбулу, думаючи, що все вже позаду. Але яничари не забули тієї жадливої поразки. Саме з цього часу вони починають відігравати значний вплив на владу султана, тим самим диктуючи свої права падишаху. В свою чергу, щоб приборкати яничар, султан йде їм на поступки, тим самим даючи їм ще більше впливу і свобод, що, звісно, призвело до неповоротної першої в історії Османської імперії страти султана. В 1623 році в Стамбулі спалахнув яничарський бунт, наслідком якого була страта султана Османа II [4, с. 78]. Відтепер яничари стають відігравати значну роль при вступі султана на престол. Вони самі починають обирати собі султана. Яничари знов садять на престол Мустафу I, але в тому ж році знов відбувається «палацовий переворот», і новим султаном стає 12-річний Мурад IV [5, с. 365].

У зв'язку з тим, що на престол сів неповнолітній султан, Кьосем-султан стала виконувати обов'язки регента до повноліття султана Мурада IV. Саме за таких обставин в країні запровадилась система регентства. Звісно можна здогадатись, що Кьосем сама управляла країною від імені свого сина, якого вона називала «Мій Блаженний Лев», вона особисто писала накази і підписувала звіти візирів [2]. Звісно вона сама не могла повернути таку авантюру, в неї був помічник Великий візир — Кеманкеш Алі-паша. Були випадки, коли султана видавала накази від свого імені. Візири, в свою чергу, в звітах до султану звертались до неї як «Моя шановна пані» [2]. Але період правління Кьосем-султан 1623–1632 років не був таким величним і процвітаючим, як його показано в серіалі

«Величне століття. Нова володарка». На превеликий жаль, цей період супроводжувався численними бунтами сипахів і повстанням Абаза Мехмед-паші 1623–1628 років, що призвело країну до анархії та децентралізації. В цей період населення поступово починає ігнорувати закони та накази султана. У столиці Османської імперії Стамбулі це більше всього проявилось: мешканці міста починають привселюдно курити тютюн і пити спиртне, нехтувати законами, яких в віддалених провінціях навіть не дотримуються [1, с. 160]. Окрім того, в провінціях з'являються впливові землевласники, які фактично починають управляти провінціями, впливаючи на рішення намісників та місцевої влади.

В 1632 році султан Мурад IV досяг свого повноліття і скасував регентство своєї матері. З отриманням абсолютної влади він починає наводити лад у своїй державі: відновлює престиж султанської влади та наводить лад в армії. Він вважається останнім войовничим султаном, так як провів низку військових кампаній. Він мав репутацію жорстокого правителя, за його правління було заборонено вживання тютюну та кави. Натомість він був дуже освіченим монархом, цікавився поезією та мистецтвом. Помер в 1640-му році, готуючись до чергового походу, його наступником став його брат — Ібрагім I [5, с. 365]. Велика ймовірність, що зі вступом на престол Ібрагіма I Безумного теж встановилось регентство Кьосем-султан, але прямих свідчень цьому немає. Ми можемо тільки здогадуватись, але все ж Кьосем мала великий вплив на Ібрагіма I [2].

Правління султана Ібрагіма I хоч і не продовжилось довго, але всім запам'ятались його непристойна поведінка і безумство, які супроводжували султана на кожному його кроці. В підсумку, він був задушений і на престол зійшов його семирічний син — Мехмед IV [5, с. 356]. У зв'язку з тим, що новий султан був неповнолітнім, при ньому було встановлено регентство спочатку Кьосем-султана, а потім і його матері Турхан-султан, яка організувала «палацовий переворот» проти Кьосем-султан, за якого остання трагічно загинула [3, с. 43]. Але участь Турхан в цьому так і не була доведена. Турхан же протягом усього її регентства шукала таку людину, якій можна було

б передати свою владу. Такою людиною став Великий візир — Кепрюлю Мехмед-паша, який прийняв владу в свої руки і започаткував династію Великих візирів Кепрюлю [3, с. 43].

Отже, інститут султанської влади протягом XVI–XVII століть зазнав багато суцільних змін. Пройшовши довгий шлях від абсолютної влади до регентства, що призвело до ослаблення імперії в політичному і економічному значенні. Султани почали все більше відсторонюватись від управління державою і весь свій час проводили в гаремі. Можна сказати, що «Жіночий султанат» мав великий вплив на владу султанів. Хоч з однієї сторони цей феномен і посприяв падінню імперії, завдяки якому була підірвана влада султанів. Але скоріш за все, це був вихід, завдяки якому жінкам, що керували державою, вдалося зберегти імперію від її розпаду і не допустити зміни правлячої династії.

1. Ибрагимбейли Х. М., Рашба Н. С. Османская империя в первой четверти XVII века: сборник документов и материалов. Москва : Наука, 1984. 216 с.
2. Иналджи Х. Кёсем — регент при малолетнем султани. URL: <https://wonderfulturkey.wordpress.com/2021/06/28/kosem-regent-pri-maloletnem-sultane/>
3. Малоземов С. И., Денисов Д. Э., Совинова В. А. Женский султанат как феномен развития Османского государства XVI–XVII вв. Саранск: Контенус, 2021. № 2. С. 34–42.
4. Петросян Ю. А. Османская империя: могущество и гибель. Исторические очерки. Москва : Наука, 1990. 280 с.
5. Хитцель Ф. Османская империя. Москва : Вече, 2006. 384 с.
6. Шутко О. Є. Османська держава: від «кризи правління» до «Другої імперії». URL: <https://zn.ua/ukr/HISTORY/osmanska-derzhava-vid-krizi-pravlinnya-do-drugoyi-imperiyi-.html>

Добролюбська Ю. А.

Ежен Ізабе — найяскравіший французький колорист XIX століття

Трохи сумна іронія в тому, що художник, якого колись називали «найяскравішим серед французьких колористів та найкращим художником морських сюжетів» [2], запам'ятовується переважно тим, у кого він викладав чи у кого він вчився. Його власна робота, або, мож-